

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Кафедра культурології

ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ЧАСУ

Матеріали

V Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

(м. Харків, 23 травня 2024 р.)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Кафедра культурології

До 220-річчя
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ
ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ЧАСУ

Матеріали
V Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю
(м. Харків, 23 травня 2024 р.)

Харків
«Право»
2024

Редакційна колегія:

А. П. Гетьман (голова), В. М. Пивоваров, О. В. Уманець, О. В. Прудникова

Організаційний комітет конференції:

Гетьман А. П. – академік Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, Ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України;

Пивоваров В. М. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Уманець О. В. – кандидатка мистецтвознавства, доцентка, доцентка кафедри культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Прудникова О. В. – докторка філософських наук, професорка, професорка Університету Самсуна Ондокуза Маїса, Туреччина, професорка кафедри культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Лисенко О. А. – кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Меліхова Ю. А. – кандидатка юридичних наук, старша викладачка кафедри культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Слюсаренко Т. О. – кандидатка мистецтвознавства, старша викладачка кафедри культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Шумейко О. А. – кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Разумовська О. В. – старша лаборантка кафедри культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Духовна культура України перед викликами часу : матеріали
Д85 V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Харків, 23 травня 2024 р.) / [редкол.: А. П. Гетьман (голова), В. М. Пивоваров, О. В. Уманець, О. В. Прудникова] ; МОН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. культурології. – Харків : Право, 2024. – 154 с. – (До 220-річчя Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого).
ISBN 978-617-8448-43-1

Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю містять доповіді, у яких висвітлено актуальні проблеми духовного буття України, національної ідентифікації та збереження культурної пам'яті.

УДК 008(477)

Відповідальність за достовірність наданих матеріалів несуть автори.

У свою чергу, А. Ассман [1] пропонує розрізняти накопичувальну та функціональну пам'ять, сутнісні для розуміння динаміки культурної пам'яті. Вони також відмінні за змістом, структурою часу, формами буття, функціями і носіями, однак між ними немає непрохідної межі. Накопичувальна є резервуаром для функціональної, тому мистецтво, наука і музей як засіб «консервації» художнього досвіду, згідно з А. Ассман, потрапляють у зону першої. Перехід текстів у зону другої є питанням часу, він також може бути зумовлений соціокультурним відбором і запитом.

Отже, на сьогодні воєнні твори перебувають у зоні накопичувальної культурної пам'яті, динаміка котрої здатна їх перетворити на символічні тексти, в яких закодований жаклиний досвід війни. Резюмуючи, зазначимо: в сучасній українській культурі відбувається кардинальна і всеохопна зміна парадигми культурної пам'яті, в яку у майбутньому, можливо, увійдуть ті художні тексти, свідками народження яких ми є сьогодні.

Література

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ: Ніка-Центр, 2012. 440 с.

2. Грінченко Г. Das Kulturelle Gedächtnis в сучасних дослідженнях пам'яті // Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ: Ніка-Центр, 2012. С. 9–17.

3. Erll A. Traumatic pasts, literary afterlives, and transcultural memory: new directions of literary and media memory studies. *Journal of Aesthetics & Culture*, 2011. № 3 (1). URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.3402/jac.v3i0.7186>.

М. П. Требін,

доктор філос. наук, професор,
професор кафедри міжнародних
відносин, політичних наук
і практичної філософії

Харківського національного
економічного університету імені Семена
Кузнеця

ORCID ID: 0000-0002-1328-9865

КОНЦЕПТ «КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ» У СУЧАСНІЙ ГУМАНІТАРИСТИЦІ

Вивчення культурної пам'яті – важливий напрям сучасної гуманітаристики, що накопичила великий досвід осмислення культурних феноменів, які

проявляються в переломні або кризові епохи, особливо в умовах війни. Саме в переломну епоху найвиразніше можна побачити дію механізму культурної пам'яті, коли, за висловом засновника наукової галузі дослідження історичної колективної пам'яті французького філософа Моріса Альббакса, у суспільстві спостерігається одночасно деформація та формування пам'яті народу, тобто відбуваються процеси зміни культурних установок [1]. Поглиблюючи теорію пам'яті М. Альббакса, німецький єгиптолог, історик культури та релігієзнавець Ян Ассман свою увагу приділяє поняттю «культурна пам'ять» [2], яке, як він стверджує, увів у науковий обіг у 1970-ті рр. радянський та естонський літературознавець, культуролог та семіотик єврейського походження Юрій Михайлович Лотман. Згідно з Я. Ассманом, культурна пам'ять відіграє важливу роль у формуванні та репродукуванні колективної ідентичності людських спільнот різних історичних типів – від родової групи до нації. Інтерпретації культурної пам'яті та відповідні форми її репрезентації у повсякденному житті допомагають соціальній групі сформувати «ми-образ» через колективне знання про власне минуле та підтримують у групі відчуття єдності та самобутності. Вчений описує культурну пам'ять як безперервний процес, у якому будь-яка культура, суспільство чи соціальна група формує свою ідентичність за допомогою реконструкції власного минулого. З точки зору М. Альббакса, культурна пам'ять відрізняється такими рисами, як інституційна формалізація, символічний устрій (включаючи письмову фіксацію), наявність спеціалістів – носіїв традиції. Залежно від характеру тієї чи іншої культури пам'ять звертається або до космічних міфів, або до історичних легенд. В історії культури найважливішою подією є канонізація, заморожування пам'яті, коли перебіг традиції зупиняється створенням канону. Культура підводить рису під списком пам'ятних фактів, весь корпус її текстів поділяється на сакральні тексти та коментарі до них, і утворюється спеціальний стан тлумачів, котрі займаються коментуванням священних текстів.

В своїй книзі «Простори спогадів. Форми та трансформації культурної пам'яті» [3] дружина Яна Ассмана Аляйда Ассман вводить дуже важливі для розуміння процесів активації та забування змісту культурної пам'яті поняття накопичувальної та функціональної пам'яті. Функціональну пам'ять дослідниця називає населеною та живою. «Її найвагомішими ознаками є групові зв'язки, вибірковість, ціннісні зв'язки й орієнтація на майбутнє» [3, с. 145]. Як підкреслює А. Ассман: «Неструктуровані, незв'язні один з одним елементи входять до функціональної пам'яті як скомпоновані, сконструйовані, взаємопов'язані. Цей конструктивний акт породжує *смысл*, якість, що принципово залишається поза межами накопичувальної пам'яті» [3,

с. 148–149]. Своєю чергою, накопичувальна пам'ять є ненаселеною та безлюдною аморфною масою роз'єднаних елементів, вона «вбирає в себе те, що губиться у вітальних взаємозв'язках сучасності» [3, с. 145], являє собою певне сховище депопулізованих реліктів. Вона «складається з украй гетерогенних елементів: почасти інертних, непродуктивних, почасти латентних, що залишаються поза увагою, почасти наперед визначених і тому занадто громіздких для впорядкованого повернення, почасти болісних або скандальних і тому глибоко захованих» [3, с. 146].

Проте А. Ассман не протиставляє ці види пам'яті, навпаки, вона намагається обійти проблему їхньої опозиції, пропонуючи моделі переднього й заднього тла, де накопичувальна, нежива, латентна пам'ять постає заднім тлом і водночас резервуаром майбутньої функціональної пам'яті [3, с. 151], де народжуються змісти та (де)конструюються значення, формуються ідентичності та утворюються цінності й орієнтири. Дослідниця звертає увагу на те, що поряд з активною, завжди наявною функціональною пам'яттю, що може стати потенційно доступною, існує ще й третій вимір, надзвичайно важливий для динаміки культурної пам'яті, а саме – «забуття як зберігання» (Ф. Г. Юнгер), в якому нівелюються розрізнення між поняттями пригадування й забуття [3, с. 427].

При цьому йдеться про сліди, залишки, релікти та відкладення минулого часу, які досі лишаються доступними, але переважно такими, що втратили значення, стали невидимими. «Глибина» просторів спогаду, «забезпечується не лише завдяки *перезапису* як у разі накопичувальної пам'яті, а також через перманентне *зберігання* того, що стало непотрібним і непомітно відкинутим» [3, с. 428].

Специфічними рисами культурної пам'яті, за Я. Ассманом, є: консервативність (забезпечує накопичення та зберігання уявлень про минуле); колективізм (пов'язана з уявленнями про минуле різних соціальних груп); символічність (об'єктивується у вигляді узагальнених, символічних, міфологічних конструктів); антиісторичність (пояснення подій, процесів та явищ у просторі культурної пам'яті відбувається, у тому числі за рахунок залучення ірраціональних сил, алогічних конструкцій, позараціональних аргументів та ін.); письмовий характер (поява культурної пам'яті пов'язана з появою писемності як інструменту поширення її змісту); штучність (є продуктом конструювання різних суспільних, державних, політичних сил); інституційність (створення та поширення спирається на підтримку різних інституцій – від держави до музеїв); експертний характер («робота» із змістом культурної пам'яті здійснюється делегованими групою експертами, а не всі-

ма членами колективу); сакральність (звернення до культурної пам'яті ритуалізоване, здійснюється у формі «вічного повернення» до священного досвіду предків) [2].

Нідерландська літературознавиця, історикиня культури та мистецтва Міке Баль до позначених Я. Ассманом рис культурної пам'яті додала також діяльнісний та цілеспрямований характер: «Меморіальна присутність минулого приймає різні форми і служить багатьом цілям, починаючи від свідомій згадки і закінчуючи відродженням, що не рефлексується, від ностальгічної туги за втраченим до полемічного використання минулого для зміни сьогодення. Взаємодія між сьогоденням та минулим, що становить основу культурної пам'яті, є, проте, продуктом колективної діяльності, а не результатом психічної або історичної випадковості» [4, р. 7].

Соціокультурна роль культурної пам'яті полягає в акумуляції (накопиченні значимої для тієї чи іншої групи інформації про минуле), інтеграції (об'єднанні членів соціуму – носіїв загальної культурної пам'яті – за допомогою ухвалення ними певної картини минулого), ідентифікації (запуск механізму самовизначення членів групи за допомогою ототожнення їх з тим чи іншим образом минулого), інтерпретації (забезпеченні ціннісно-нормативних та поведінкових орієнтирів членів групи), стабілізації (забезпеченні гармонійного функціонування колективу за рахунок нівелювання тимчасового розриву між минулим, сьогоденням та майбутнім, підтримки монолітної, безперервної темпоральної картини світу, забезпечення безперебійної міжпоколінної трансляції соціального досвіду).

Таким чином, культурна пам'ять є універсальним способом збереження інформації минулих поколінь для поколінь майбутнього.

Література

1. Halbwachs M. On collective memory / edited, translated, and with an introduction by Lewis A. Coser. Chicago : University of Chicago Press, 1992. 244 p.
2. Assmann J. Cultural memory and early civilization : writing, remembrance, and political imagination. Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2011. xii, 319 p.
3. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. Київ : Ніка-Центр, 2012. 440 с.
4. Acts of memory : cultural recall in the present / edited by Mieke Bal, Jonathan Crewe, and Leo Spitzer. Hanover, NH : Dartmouth College : University Press of New England, 1999. xvii, 250 p.

Зміст

Гетьман А. П.	
Передмова	3

ТРИБУНА НАУКОВЦІВ

Бевз Т. А., Василевська Т. Є.	
Культурна пам'ять в умовах війни: виклики для України	5
Герасіна Л. М.	
Міфологізація як спосіб маніпулятивного політико-культурного впливу на свідомість	10
Зимогляд Н. Ю.	
Фестиваль «PIANO ART VICTORY» як репрезентант сучасного національного фортепіанного мистецтва	13
Калиновський Ю. Ю., Жданенко С. Б.	
Сила духу як необхідна умова ментального самозбереження під час російсько-української війни	15
Колеснік Т. В.	
Європейські цінності в українській освіті: виклики та перспективи	19
Коновалова І. Ю.	
Концепт «твір» у сучасній художній рефлексії	21
Первалова Л. В.	
Правові виміри сучасної художньої практики: проблеми і дисонанси	24
Пивоваров В. М.	
Оцінка рівня зацікавленості темою академічної доброчесності	26
Прудникова О. В.	
Професійно-педагогічна комунікація як складова інформаційної культури сучасного викладача	29
Савченко Г. С.	
Воєнні твори як феномен сучасної української культури	32
Требін М. П.	
Концепт «культурна пам'ять» у сучасній гуманітаристиці	34
Щепакін В. М.	
Представники Харківської державної академії культури в мистецькому спротиві агресорові	38
Ван Цзяцин	
Концептуальні модуси хорової музики в сучасному культурному просторі	41

Наукове видання

ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ЧАСУ

Матеріали

V Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю
(м. Харків, 23 травня 2024 р.)

Видається в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *А. Т. Гринченка*

Підписано до друку 24.05.2024. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 8,9. Обл.-вид. арк. 9. Тираж 100 пр. Зам. № 94

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>

E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017